

Dávid Ferencz elítéltetése.

(Egyháztörténelmi korrajz).

Egyházunk története egy tragicus jelenetét kívánom feleleveníteni, mely azon korban európai jelentőséggel, reánk nézve pedig történelmi fontossággal bír, mint a mely az unitarizmus alapelvei megtisztulhatására jelentékeny befolyást gyakorolt.

A kor: a XVI. század második fele; a tragoedia hőse: Dávid Ferencz, első püspökünk, korának leghűbb typusa, ki mint katolikus született, lutheránus pap, református püspök lesz, s mint az unitarizmus mártirja halt el; a kérdés, melyért szenvedett, nem csekélyebb: mint a Krisztus istenségének minősége.

Belátjuk, hogy ha a kort, melyben e jelenet játszik, ha a tragoedia hőse jellem és életrajzát, ha az akkori vallásos fogalmak és küzdelmek akkori európai állását előadásunk háttérébe kívánók állítani: korrajzunk sokat nyerne ugyan, de akkor túllépnénk kitűzött célunk határán, mi nem egyéb, mint Dávid Ferencz elítéltetése lefolyásának egy pár egyházi író utáni, anyanyelvünkön előadása. Egyik: Miles (Siebenbürgischer Würg-Engel. 118—128 l.) másik: Fosztó Uzoni kéziratban levő (Unitario Ecclesiastica Historia Transsylvanica II. 234—266 l.) munkája

Az időről mégis annyit meg kell jegyeznünk, hogy Miles e jelenet lefolyását hibásan 1870-re, János Zsigmond fejedelem végnapjaira teszi; míg Fosztó Uzoni, Bod Péter (Smyrnai szt. Polikarpus 30—36 l.) s mások igen helyesen 1579-re, Báthori Kristóf fejedelem alatt adják, — Dávid Ferenczről pedig fel kell említenünk azt, hogy 1566-ban a református egyház kebeléből hiveivel, Kolozsvár városával együtt kilépvén, az unitárius vallásnak nemcsak püspöke, de egyszersmind apostola lett; s mint ilyen, nemcsak a fejedelmi udvart nyerte meg a vallásnak, hanem meg a törvényhozást, mely 1568-ban szabad prédikálhatását mondta ki, 1871-ben

pedig törvényes vallásnak ismerte el. Végre fel kell hoznunk azt, hogy a fiatal János Zs. a becikkelyezés után pár hónappal meghalt; trónját a katolikus Báthori ház foglalta el, kik közül az első, Báthori István misét csak titokban hallgat, következője Kristóf már nyílt katolikus, ennek fia Zsigmond maga is jezsuita: egy ily uralkodóház alatt Dávid Ferencz reformatori hajlama könnyen hajótörést szenvedhetett.

Különös vétetlen: a mely évben törvényesítettett, azon évben már kezdetét vette az unitárius vallás üldöztetése. Hárman osztoznak létrehozása dicőségében: Blandrata György, ki mint udvari orvos jött be Lengyelországból 1563-ban, s ha nem is hozta magával e vallást, nagy terjesztője volt; Dávid Ferencz, ki lángelméje, ragyogó szónoklata s tollának hatalmával meghonosította; s János Zs. fejedelem, ki maga is elfogadván, becikkelyeztette: közülök János Zsigmond a becikkelyezés után két hóval gyanus halállal halt el; Blandrata a kolozsmonostori uradalom három falujáért meghajolt; Dávid Ferencz pedig nyílt áldozatnak szemeltetett ki. Azonban, hogy ezen üldöztetés nem a görög tragoediák fátuma, arra nézt elég legyen felhoznunk, hogy akkor a vallás és politika karöltve járt: a protestantismus a török, a catholicismus az osztrák pártot képviselte; s miután az volt a kérdés, hogy János Zsigmond halálával Erdély a török porta protectioja alatt maradjon-e, vagy Ausztria alá menjen, s az utolsó előkészítésére a jezsuiták már beindultak Erdélybe: igen természetes volt, hogy nem csak a Dávid Ferencz reformatioinak szándékoltak véget vetni, de egyszersmind a politikai irány megtérítésére is hatni kívántak.

Azon időben Erdélyben három vallás, illetőleg három püspökség van: református, lutheránus és unitárius, mert a katolikus vallás csak a fejedelmi udvarra és Csikra szorítkozott. A magyarság és székelység a két első vallás közt megosztott; Kolozsvár és Torda, a magyar városok e két legtekintélyesebbike, unitárius; a lutheránus vallás és szász nemzet, már akkor csaknem egy fogalom.

Báthori Kristóf, a jezsuiták által sugalmaztatva, mert a katolikus vallást még nem erőszakolhatta, támaszává lett a reformátusnak. Nem erőszakolhatta pedig, mert az alig húsz éves secularizatio által felállított új birtokviszony megzavarása, vagy megzavartatásának félelme által, trónját hozta volna ingadozásba.

Népszerűtleníteni az unitárius vallást, megbuktatni Dávid Fe-

renczet: lett a jelszavuk. Akkor szabad lévén a szószék és sajtó: a vallás népszerűtlenítését röpiratok és fejedelmi engedélylyel tartott nyílt disputatiók, vitatkozások útján készítették elő; Dávid Ferenczet pedig, mert tudománya, ékesszólása és népszerűsége miatt hozzá nem férhettek barátjai, paptársai, családtagjai, különösen fiatal második neje által kivánták törbe ejteni.

Mint püspök s a kolozsvári piaczi templom első papja, s a plebánia jövedelmeinek élvezője, nyílt házat, nyílt asztalt tartott, az értelmiségnek mintegy központja volt, s beszéd tárgy csakis a vallás. Négy segédpapja lévén: Hunyadi Demeter, Basilius István, Szathmári István és Eppel János, elég időt nyert a szokásos disputatiókat meglátogatni s ismert vallásos röpiratait kibocsátani. Látva a sikert, nem csoda, hogy azon missio merész gondolatának adta át magát, hogy a külföldről kapott eszmét, a vallást, mit korra Dávid Ferencz vallásának nevezett, tisztultan hagyja az utókornak.

Mint tudjuk, a reformatio, főleg Erdélyben, nem a vallás sarkalatos kérdései, hanem a sacramentumok, illetőleg a keresztség sacramentuma feletti nézetkülönbségen oldatott meg. Dávid Ferencz tovább ment, egyenesen a dogmát, a szentháromságot támadta meg, prédikálván, hogy ha a Krisztus nem örök Isten, nem kell Istennek nevezni; s miután a szentírás csak a Teremtőt parancsolja imádnunk: Krisztust imádni, könyörgésünkben segítségül hívni, nem lehet, nem szabad. A sacramentumok feletti nézetkülönbség azt idézte elő, hogy azelőtt a katolikus Erdély lutheránussá, majd a századok lutheránusok maradtak, a magyarság reformátussá lett; most pedig Dávid Ferencz a magyarságot református és unitáriusokra osztotta.

Hogy a további rázkodás és szakadást kikerüljék, Báthori István a vallásos röpiratokat 1571 sept. 17-éről censura alá vetette; s hogy főleg Dávid Ferencz agitatioinak gátot vessenek, a törvényhozás sem késett belevegyülni. Az 1572 május 25-i tordai országgyűlésen Dávid Ferencz Krisztus örökistenségét tagadó hittana terjesztését betilták; Hofbauert, János Zsigmond nyomdászát 1573-ban nyomdástól kiűzték; az 1577 oct. 21-ki tordai országgyűlésen az unitáriusok zsinat tarthatását Tordára és Kolozsvárra szorították; megették megnyitni lehetett, hogy az újítás ne harapódzék.

A helyzet komolyságát első sorban Blandrata, udvari orvos, s az unitáriusok világi feje fogta fel, ki mint olasz vallásügyi mene-

kült, a vallással együtt helyzetét is félthette. De különben is a kolozsmonostori uradalom három faluját éppen az időben kapván, az udvarnak meg vala nyerve, s Dávid Ferenczet, mint barátját, Erdélybe jöttének egyik részesét, reformátor társát nem is késett mérsékletre inteni; s különösen abba, hogy a Krisztus segítségül nem hívását már ez idő szerint kimondják, úgy látszik, beenyugodni nem tudott. Egyelőre maga kísértette meg a lebeszélést majd papirra tétette, maga szintén írásban felelt, s azokat papjaik elé terjeszték. Mire e sem használt, 1578 őszén külföld egyik ágítátorát, a szíutén vallásügyi menekült Socinus Fausztot behíván, kivitte, hogy Dávid Ferencz házához, asztalához fogadja, hogy vitatkozzanak.

Vitatkoztak, de kevés eredménnyel; s mivel Socinus Blandrátát értesíté, Blandrata ott támadta meg Dávid Ferenczet, hogy a plebania dézmajövedelme iránt papjai által igényt támasztatott; s kijelenté Dávidnak, hogy ha tévelygéseiről le nem mond, mint hitujitót és eretneket az országgyűlés-elé állítja, s az ilyekre kimondott büntetést reá olvastatja.

Hogy a nézeteket tisztázzák, Blandrata Dávidot és Socinust arra szólítá fel, hogy vitatkozásuk tételeit s érveiket tegyék írásba, küldjék meg neki, Dávid Ferencz már ekkor betegeskedni kezdvén, Socinus küldte el mindkettőt; de már azon elkeseredettség hangulatával, miszerint azzal kísérte, hogy Dávid zsidó vallásra tért, s az ótestamentum terére ment vissza. Hogy a végsőt is megkísértsék, abba állapodtak meg, hogy e kérdést a lengyel unitáriusok ítélete alá bocsássák.

Ily feszültek voltak a viszonyok, s midőn Dávid Ferencz, tán hogy a helyzetet papjai előtt leleplezze, Blandrata akaratján kívül, Tordára, 1579 febr. 24-ére zsinatot hívott össze, melynek hitcikkelyei fenmaradtak, s látjuk benne, hogy a Krisztus istensége is érintetik, a nélkül, hogy a segítségül hívás nyíltan megemlítették.

A megbántott Blandrata, hogy a következményeket megelőzze: az ügyet a fejedelem elé terjeszté. Ez által a koczka el volt vetve.

Dávid Ferencz, kinek Socinus még mind vendége, april első napjaiban, mint betegeskedő, a mai plebania épületben szobájában

ül, beszélget Socinussal, midőn az ajtó feltárul, s veje Miles szerint Kapronczai, mások szeriut Trauzner. Lukács, Kolozsvár főjegyzője lép be, előadja, hogy a város bírása a fejedetemtől parancsot kapott, hogy Dávidot hivatalától függeszsze fel, szoros őrizet alá vegye; s mert a bíró a néptől tartott, maga fejétől nem mervén végrehajtani, a tanácsot hívta össze; s azzal Socinushoz fordulva, szemére veté aljas árulását, s felszólítá, hogy ipja házát hagyja el: mire Dávid, a kifejlett heves vitának azzal vetett véget, hogy kijelenté, miképp kémkedését maga is kezdette sejteni, s egy böles nyugalomával szól: menj Faust, végezd be mit elkezdettél.

Dávid őriztetése el lett rendelve. Jön veje, Trauzner Lukács Miteő legyen? Kérdi tőle. Ki nem kevesebbet tanácsolt, minthogy ügyét terjeszsze a nép elé. Vasárnap következett. Mert Dávid beteg is volt, őrizet alatt is volt: nem fog prédikálni, mindenki azt hitte: a midőn a templom goth ablakai Dávid Ferencz halvány méltóságos alakjára vetik világukat . . . szószékre lépett . . . s az Isten egysége felett egyikét mondá legfényesebb szónoklatainak, s azzal viszsztatért házi fogságába.

Mert helyzetét is érinté, Kolozsvár meglehetősen ingerült állapotba hozatott. Másnap bel és kültanács összsze: a tanácskozás folytán a fejedelemtől félelem, s a Dávid Ferencz iránti ragaszkodás küzdött egymással; végül is küldöttég meveztetett a fejedelemhez, mely nem kevesebbet kért, mint szeretett első főpapjainak őrizet alól felmentetését. Roszszul lettek fogadva, az őrizet ujból elrendeltetett; s pár nap mulva megjött a rendelet, hogy a pédikációja felől hallgatóinál a legszigorubb nyomozás hajtassék végre.

Tordára országgyűlés lön összehíva. Dávid Ferencz őrizet alatt átvitetett, papjai meghivattak. Egyike volt a legnépesebb országgyűléseknek, melyeket valaha a Keresztesmező, ez az Isten szabad ege alatti tanácskozási terem látott. Blandrata, Socinus, a kolozsvári papok s néhány szász lelkész jó előre megérkeztek; hogy a gyűlés nagyjait megnyerjék, nyilvános vitatkozást tartottak, vagyis tartották a Dávid tana feletti kárhoztató beszédeket: azonban a világi urak oly állást foglaltak el, hogy a fejedelem, ki Tordán a ma is ugynevezett fiskus épületben volt szálvá, a Dávidért kérelmezni jövő országgyűlési fényes küldöttséget, mintegy hadat a tágas udvarra berobogni látta: félve a közetkezményektől, az ügyet elhalasztotta, a papokat szétereszté, Dávidot őrizet alatt viszsza-

csátá; s most megjött a hír, hogy Kolozsvár vevén a hirt, győzelmű ünnepet ül; Blandrata hívei megrémülve hozzárohannak: „vagy meghalok, vagy meg nem szabadul“, felkiáltva, a fejedelemhez rohant, s kivitte, hogy Dávid Ferenczet erős katonai fedezet vigye Kolozsvárra, s a legszigorubb őrizet alá vettessék.

Egy hónap mulva jun. 1-re új országgyűlés lett összehívva, most Fehérvárra. Dávid is kemény őrizet alatt oda indították, ki a városból diadalmenet kísérte. Mikor tőlök elvált, mint főpap, megáldá híveit, kiket mint mondá, többé látni nem fog. Az nap Tordára, másnap Enyedre, harmadnap Fejérvárra értek.

A rendek már együtt voltak. Megérkezése után másnap ügye elővétellett. Teljesen el lévén gyengülve, veje, Trauzner Lukácsra támaszkodva, katonai sorfalak közt indult a fejedelmi palotának, a mai püspöki laknak. Minden tér le volt foglalva, csak is az udvari kapitán nyithatott neki utat. A terem közepén a bírák és jegyzők asztala, élén a fejedelem, Báthori Kristóf, megette a fejedelmi tanácsosok és főurak; egyfelől a vádló, Blandrata, Socinus református és lutheránus papokkal; másfelől Dávid Ferencz és vele tartó papjai fegyver között; tovább egy sereg kolozsvári polgár, kik tanuképpen voltak megidézve. Dávidnak, mert már is kimerültnék látszott, a fejedelem széket adatott.

A tárgyalást az erdélyi történelem egyik legnagyobb alakja, kora bölcse, Kendi Sándor kancellár, unitárius főur nyitotta meg egy beszéddel, melyben előre bocsátva a szokásos megköszönést, hogy a fejedelem az ország alkotmányát tisztelve, ismét országgyűlést hívott össze, előadta, mily szomorán érdeklí a fejedelem atyai szívet a vallásbani meghasonlás, mely miatt naponta új vélemények s ábrándozások merülnek fel a szegény hazában, éppen azok részéről, kik azokat fékezni volnának hivatva; s mert ezen eretnokség, ezen harapodzó méreg meggátlásla a fejedelemnek szívében fekszik: következett be az, hogy Dávid Ferencz őrizet és kezeset alá vettetett.

Bézárván megnyitó beszédét, Blandrata a fővádló emelte fel szavát: isten, fejedelem, az egyházi és világi jelenlevők színe előtt óvást jelentett ki az iránt, hogy a mit tett és teszi, a kényeszerűségnek engedve tette és teszi; mert Dávidot szóval, írásban, küldöttek által eleget óvta, intette, hogy újításba ne bocsátkozzék; s mivel abban egyháza romlását látja, lelkiismeretének tesz eleget midőn a rosznak elejét kívánja venni. A judási csókra Dávid

elkezdte feleletét: emlékezteté Blandrátát, hogy tana nem új, mert már a nagyváradi disputatio alkalmával (1569) sürgette a nyiltabb kilépést, azóta az iránta való barátság lelkiismeretét fogva tartotta.. Itt Blandrata közbe kívánt volna szólani, de a kancellár Dávid Ferencztől a szabad nyilatkozhatást mintegy elvonta, hallgatásra inté, mert mint mondá, nyilvánvaló hogy a keresztény vallástól eltért, hogy a szószékről Isten és szent fia ellen káromlást szólott: s bár a feladás már azért is való, mivel kolozsvári paptársai juttatták a fejedelem tudomására, hogy senki se mondhassa, miképp kihallgatlanul itélték el, minden egyebet mellőzve, adja elő, mit tanított.

Dávid azonnal meggyőződött, hogy itt nem kihallgatásról, hanem a kész ítélet formulázásáról van szó. Ereje még inkább megtörött. A fejedelemhez közelítve, alig hallható hangon kérte, vegye tekintetbe elgyengültségét, s fogadja el, hogy érte veje felelhessen. El lévén fogadva, a kancellár a papir tekercset felnyitotta, e két kérdést olvasá fel: „Mondottad-e tanításodban, hogy a Krisztust imádságban nem kell segítségül hívni“, s hogy a kik segítségül hívják, épp úgy vétének, mintha Máriát, Pétert, Pált, vagy a több megholt szenteket hívják segítségül“. Mihez Blandráta még azt csatolá, hogy feleljen arra is. miképp írásait magáéinak ismeri-e?

A feltett kérdésre felelni maga kezdett, de hallható nem lévén, veje folytatá, hogy: azon írásokat, melyeket Dávid irt, igen is magáéinak ismeri; de a melyeket mások irtak, — Socinust értette, ki azelőtt nevében egy 16 pontu röpiratot nyomtatott vala — azokat magáéinak nem vallja, — de különben is ezen írások nem oly természetűek, hogy felettek itt helyt ítéletet lehetne mondani, azért felkérte a bírakat, hogy azokat terjeszszék a lengyel egyház ítélete alá, mi prédikálását illeti, bevallá, hogy igen is, János evangéliuma II. része azon tételéből, mely a kanai lakadalomról szól, prédikált, s azon következtetést hirdeté, hogy miután a Krisztus segítségül hívását s hozzá imádkozást a szentírás sehol sem rendeli, a Krisztus segítségül hívása Isten előtt kedves nem lehet; s ha csak emberi gondolat alapján tesszük, akkor a szenteket szintugy hihatjuk segítségül.

Mig a titoknokok jegyezték, Blandrata gunyosan mosolygva szól: „viszzatértetek a zsidó vallásra“. „Doctor — felelt Dávid — nehány év előtt magad is e véleményen voltál“. Mit a kancellár azon szavakkal vágott ketté, miszerint a kapott felelet nem felel

ugyan meg teljesen a feltett kérdésre; de ha szintén tagadta volna is, tévelygését bizonyítják írásai s az élő tanuk; nem az a kérdés, hogy a tan való-e, hanem az, hogy e tan újítás-e vagy nem?

Az ünnepélyes csendet ismét Blandrata komoly fellépése szakította meg: Isten, fejedelem, ország és egyház előtt óvását fejezi ki, hogy a tévelygéshez soha sem adta beleegyezését; s ha valahol és valaha ilyen formán beszélt vagy irt volna, azokat ünnepélyesen visszahuzza; s a benső megindulás hangján felszólítja Dávidot, hogy tegye ő is azt.

Nem! — kiáltott fel Trauzner — azt nem fogja tenni, az könnyelműség; egy férfi, mit egyszer hitt és vallott, azt visszavonni nem fogja. „Nem oly hevesen, fiam, — vágott közbe Dávid — így magadat is megrontod“. „Történjék, mit Isten akar“. fejezte be Trauzner . . . s azzal a koczka el volt vetve. Kezdődött a vádpontok megállítása.

Blandrata, ki Dávidot mindenképp hitujitónak kívánta felmutatni, a Dávid Ferencz irataiból szerkesztett tételek, illetőleg kérdőpontok olvasására kívánt térni. Trauzner felszólal, hogy nem tartozik ide, mert mint az elnöklő fejedelem formulázta, csak az a kérdés, hogy az, mit ipja prédikált, újítás-e vagy nem? Vita, sőt czivódás fejlődött ki közöttük. Blandrata fenyegetődzött: Trauzner az egyenlő jogra hivatkozott. Már Dávid is bele akart a vitába bocsátkozni, midőn a kancellár közbeszólt, s a tételek fel lettek olvasva. Dávid Ferencz erre a fejedelemhez fordult, s hivatkozva hogy már déli 12 óra, tehát az idő eltelt, hogy adandó feleletét meg kell hivenel beszélni, s hogy a gonosztevők is időhaladékot szoktak nyerni: a tárgyalás másnapra halasztását kérte. E kívánatra kitört a zaj, Blandrata és hivei a nem halasztás mellett zajongtak, míg Dávid hivei a halasztást követelték. E közben felmerült, hogy Dávid és pártja vonuljon ki, hogy az el vagy nem halasztás felett dönthesse: azonban Dávid hivei szintén részt kívántak venni, különben vádlóik egyszersmind bírálkká tétetnek feleltek. Az erőszak győzött. Ki kellett vonulniok, s mire beléptek, tudokra adatott, hogy kívánságukhoz képest a tárgyalás el van halasztva.

Viszszavitetett hol szállásolva volt, a papi lakba. Meg lévén engedve, világi és egyházi férfiakból értekezlet gyült egybe. Minden nyomtatványt felütöttek, melyben a Krisztus imadását évek óta elvetették; fel Blandrata katekismusát, mit a radnóti 1567-ki zsi-

natra nyomatott, mely szintén elveti, hogy bebizonyíthassák, mikép e tant több év óta vallják, tehát nem Dávid Ferencz ujtása. Mindazáltal Dávid, mint egyházának feje, ünnepélyes nyilatkozatot tett, hogy ha már az Isten egységének vallása áldozatot kíván, ő kész az áldozatra: hiveit pedig felszólítja, hogy tartsák fenn magukat jobb időkre.

Másodnap reggeli 7 órakor ismét felgyültek a rendek. Dávidot gyengesége miatt most a szolgaszemélyzet vezette be. Blandrata vádpontjai felolvastattak. Trauzner megtette ipja nevében a feleletet: kimutató, hogy e tan nem Dávid Ferencz, hanem az egyház tana; bebizonyítására Blandrata irataiból a következő passust: „ha valamely igaz imádtatása és tisztelete nyilatkoztatott ki az Istennek az ótestamentumban, az újtestamentumban az csak egyedül az atyára határozatott, — olvasta fel és felmutatta a radnóti katechesist, mely azt mondja, hogy csak az atyát kell imádni; felhozta Sommerus könyvét Károli Péter ellen, melyben azon kérdésre, hogy kit kell segítségül hívni és imádni, a felelet az, hogy egyedül csak az atya Istent. A fejdelem erre a mind két részről benyújtott iratokat és röpiveket öszszecsomagoltatá, Dávidéknak távozást intett, s az udvari kapitánnak kiadta, hogy a Dávid pártjabeliek a várost el ne hagyassák, s a rendről felelőssé tette. E parancs ellenében a merész Trauzner nem kevesebbet követelt, mint hogy a termet a vádlók is hagyják oda, s a népjogra hivatkozott, mely vádlót és vádlottat, míg az elítélve nincs, egy jog és szabadság védelme alá helyezett. De az önkény ismét győzött. A vádlók viszsamaradása kimondatott. Dávid Ferencz már indulóban volt, midőn Blandrata még egyszer felszólítást intézett hozzá, vonja vissza tanát, mert még nem késő. Bocsássák tanát a lengyel unitáriusok bírálata alá — felelt emez — s ha tévelyeg, el fogja ismerni. Blandrata, ki előbb a hon függetlenségét látta az által kockáztatva, Dávid kiváratába szintén beléegyezett.

Dávidék kiléptek. Másfél órai kemény vita következett. Több Dávid párti maradván benn, azok egyre értesíték, hogy ügye mind inkább-inkább hanyatlík. Ügyén segitendő, felkérte vejét, hogy lépjen be, a lengyelországiakra tett hivatkozását vonja vissza; de nem cselekedte. Végre, hogy a kiket lehet megmentsenek, határozatba ment, hogy eskü szerkesztessék, a ki azt leteszi, mentve legyen.

Legelőbb is Blandrata tette le az esküt, mint következik: **ÉN, Blandrata György, megvallom a mindenható Isten és fia Jézus**

Krisztus, és Szentlélek előtt, hogy a Dávid Ferencz vélekedésének részese nem vagyok, soha nem is voltam; s azt állítom, hogy az új tudomány, az Istennek és fiának irtózatos káromlása. Most következtek a református papok. Huszonhaton voltak jelen. Esküt tettek. Sőt Eppel Demeter és Szegedi Lajos hozzáadák, hogy ők szorgalmasan, éjjel és nappal olvassák a keresztény és pogány írókat, de hasonló istenkáromlás csak a Julianus apostatáé, kit Isten menykövel sujta agyon. Volt mégis egy, a nagy-bányai pap, kinek nevét feljegyezni méltónak sem tartották, ki kijelenté, hogy: miután a nagy-váradí disputatio alkalmával már felállíták a tant, miszerint egy az Isen, kit imádni kell: azzal hallgatólag a Krisztus és a szentlélek imádását már kizárták, következésképp Dávid Ferenczet ujitónak nem tartja s ő el nem itéli.

Következtek volna a lutheránus papok. Testületileg kijelenték, hogy ők eredeti confessiojuktól el nem tértek, a míg Isten akarja, el sem is térnek: mindazáltal mi a jelen ügyet illeti, a feltett ítéletbe nem bocsátkoznak. Végül felszólítottatott az unitárius nemesi rend: kik határozottan Dávid Ferencz mellett nyilatkoztak.

Vége lévén, a vádlott bevezettetett. A kancellár a fejedelem nevében Dávid Ferenczre a közetkező ítéletet mondá: „Megértette a mélt. fejedelem az egész dolgot, miképpen a te agyadtól koholt tudományokat követvén, elhagytad az ekklézsiái egységet; istentelen, hallatlan, átkozott káromkodásra vetemedtél, az ország végzése ellen közönségessé tettetted, ujitóvá lettél: azért ő felsége tégedet érdemed szerint mások példájára megbüntet, hogy az efféle eszeiös újításoktól elirtózzanak. Addig pedig, míg tetszik a mélt. fejedelemnek veled parancsolni, fogságba tartatol“.

Az ítélet elhangzott, más szavakkal nem kisebb volt, mint fő- és vagyonvesztés. De a megbántott vélemény-szabadság felemelte szavát. Kegyelem életének, hangzott csaknem minden ajakról. A papság, a karok és rendek a fejedelem szívéhez fordultak . . . csak vádlói kiáltozák: feszítsd meg. Így állt perczekig az elsápadt fejedelem. Blandrata még a közben is a visszazahuzást sürgeté, s biztosítá a kegyelemről: de már az elitélt a menekülés ez útját visszazautasítá. — A vérszomjuhozók zaját most a fejedelem intése szakasztotta meg, ki Kendi által biztosítá őket, hogy a példaadás nem fog elmaradni, most azonban az elitélt csak is kemény őrizet alá vették.

Az elitélt elvezettetett. A szót ismét a kancellár vette fel.

Dávid Ferencz hátramarasztott papjaihoz fordult. „Ki kell irtanunk a rosztat, — szólt hozzájuk — lássátok mi veszély érte főnökötöket, ugyanez fog érni benneteket is, ha nyíltan el nem ismeritek, hogy Krisztust, mint örök istent imádnunk kell“. A kancellár szavát méjj hallgatás, s a hallgatást azon kérés követte, hogy nyerenek másnapig időhaladékat. „S miért nem felelték ma?“ A kancellár e kérdésére nem más lett a felelet: „minthogy igaz, hogy keserü a halál, de a lelkiismeret szabadságát fel nem áldozzuk“. Még ki sem mondták a végzetessé válhatott szavakat, mire az országgyűlés mint egy ember felkelt, kérésök megadatását követelte. Mindenik neve feljegyeztetett. S azzal a kedélyében lesujtott ülés eloszlott.

Harmadnap szintén felgyűltek. Azonban a történetekről csak annyit látunk feljegyezve, hogy az unitárius lelkészek névjegyzéke felolvastatott, s köztök a Trauzner neve is, bár hivatkozott, hogy ő világi ember levén, az ujitásröli törvény reá nem tartozik.

Az országgyűlés után Blandrata Kolozsvártt zsinatot tartott, mintegy 250 unitárius pap jött össze: fogadalmat kívánt tőlök; le is tették tizenhaton kívül, kik között Pictoris Máté, Udvarhelyi János, Erdödi András valának a főbbek.

Hogy mi történt a fogadalmat le nem tevőkkel, kútfőink nem említik.

Dávid Ferencz elitéltetése után harmadnapon a dévai várba indittatott. Mielőtt a várat 1849-ben egy robbanás romba nem döntötte, még látható és ismeretes volt a szük és sötét cella a Maros felöl, hol azon évben 1579 nov. 7-én meghalt.

A szereplők közül: Blandrata a következő évben itt hagyta Erdélyt; Kendi Sándor 1594-ben fejét veszté; Trauzner, később, Kolozsvártt Bocskai alatt szerepet vitt.

K ö v á r i L á s z l ó.